

Kelemen Lajos

1. Mindennapi ember az, akivel csak a térben és az időben találkozunk, aki tehát csak a külső létünkhöz tartozik, aki mellett elmegyünk és aki elmegy mellettünk, de aki nem lép be az életünkbe. Nem-mindennapi ember az, aki belép az életünkbe, aki jelentős tényezője a belső létünknek és fejlődésünknek. Kelemen Lajos nem-mindennapi ember, legalább is nem az — az erdélyi ember számára. Akit magához köt ez az erdélyi föld, aki nemcsak tapossa, hanem szeretettel áldja is naponként ezt a földet, az nem tud közömbösen elmenni Kelemen Lajos mellett, annak számára mindig van valami mondanivalója, de olyan, amivel még jobban hozzá köti ennek a földnek létéhez és történetéhez. Azok a nemzedékek, akik Kelemen Lajossal együtt éltek át jó és rossz napokat, úgy néznek reá, mint *Historicus Transsylvanicus-ra*, de mint olyan *Historicus-ra*, aki nemcsak emlékezetében hordoz rengeteg történeti tudáskincset, aki nemcsak arra képes, hogy azonnal felidézze azt, hűvös tárgyilagossággal, hanem hévvel, belső melegséggel idézi szellema mélyébe gyökerező ismeretei rengetegét. Kelemen Lajos benne él Erdély történetében, neki személyes ismerősei a történeti múlt személyei, személyes ismerősei a házak, az utcák, a terek, falvak és városok. De nemcsak azokat ismeri, amelyekre még ma is rá lehet mutatni, de ismeri azokat az objektumokat is, amelyek már csak voltak, romokban vannak vagy már egészen elmúltak. Kelemen Lajos mint népének szerelmese, hűséges őrzője és szolgálója együttél a századok távlatába vésző történeti utakon zarándokló síró és szenvedő, örvendező és újongó népével. Kevés olyan embert ismertem, aki annyira azonosítaná magát nemcsak saját népével, de ennek az erdélyi tájnak minden népével. Neki tehát az erdélyi történet nem csupán dokumentumok adattára, nem csupán feljegyzésméltó események sorozata, hanem egy egységes nagy élmény, amely szubjektív színezés nélkül fejezi ki azt, ami volt, de ami mint eleven valóság ma is van és él az ő megelevenítő lelkében és lelkéből lelkedzett szavaiban.

2. Kelemen Lajos lelki alkatához mindenekelőtt hozzátartozik a konkrét szemléleti mód. Őt mindennapi megfigyeléseiben, történeti kutatásaiban a különös, a határozott egyes eset érdekli, úgy, amint életes, valós alakjában megnyilatkozik. Az egyes helyi templomok, harangok, mennyezetfestmények, az egyes vidéki kúriák, kastélyok, a sajátos stílus-formák és változatok azok, amelyekre mindenekelőtt figyelmez. Azokban úgy el tud merülni, hogy látásai és megállapításai

folyton gyűrűzve, mind nagyobb kitekintést nyújtanak, míg el nem jut az általános, nagy összefüggések ismeretéhez. Sokan és sokszor megállapították róla, hogy sosem készen talált vagy alkotott nagy kerekbe helyezhető általános elgondolásait, tehát nem törvényszerűségeket állapít meg először az egyesre és a különösre, hanem koncentrikus körök módjára az általánosabb távlatokhoz, a nagyobb összefüggésekhez. Nála minden megállapításnak magva van, konkrét tartalma, s szeme és figyelmének mindig ezen csügg és nem a nagy összefüggéseken. Ezért nagyon ritka, hogy a kezében a történelmi kép, fejlődik organikusan és mindig újabb és szervesen az első maghoz tartozó adatok által bővül történelmi képe. Ha tehát nem szintetikus szemléletű is Kelemen Lajos, azt elmondhatjuk róla, hogy organikus szemléletmóddal dolgozó igazi historikus.

Sajátos szemléletmódjából következik egyéni humora. A történelmi távolság nem tudja úgy elködösíteni képeit, a patina nem tudja úgy elfedni a múlt személyeit és eseményeit, hogy ő azokat ne látná oly elevenen, hogy azok ne csillogjanak szemében és beszélő ajkán. Látja a furcsaságokat, a különöségeket, a komikumot, személyeinek ravaszságait, huncfutságait, de azokat sosem használja ki, hogy azok felett ítélkezze, hanem fonásáigait a humor csillogó fényében szemléli.

3. A nemes puritánizmus lelki alkatának egyik következő jellemvonása. Ez nem valami szimplicitásban nyilvánul meg, hanem nyíltságában és egyeneseltekütségében. Ha humorával el tudja fedezni a fonásáigait, nemes puritánizmusa azonnal felfedezi a rosszindulatot és a gonoszságot. Ezeket nem tudja elviselni, nemhogy elfedezni tudná. Amint ezeket a sötét vonásokat meglátja, szelidsége azonnal eltűnik s ilyenkor villámokat szór tekintete s különben fegyelmezett beszéde korbacsa válik. Nem hiába használta álnévül a „Rovintó“ vagy „Suhintó“ jelzőket, mert felrött mindig minden gonoszságot és keményen suhintott mindig minden rosszindulatú magatartásra és megnyilatkozásra.

Minden bosszús és haragos megnyilatkozására volt mindig jogcíme, mert minden erkölcsi kritikáját megelőzte a kemény önkritika. Kevés ember veszi oly komolyan a delfi és sokratesi parancsot: Gnoti se auton! mint Kelemen Lajos. Minden magas erkölcsi és tudományos követelményt elsősorban magára alkalmaz. Szigorú először önmagával szemben s csak azután másokkal szemben. Magas követelményei igen sokszor akadályá válnak s önmérsztő küzdelemre hajtják. Ezért mindig csak olyan szolgálatra vállalkozik, amelyet egész lélekkel és magas követelményeinek megfelelően tud betölteni. De amire vállalkozik, azt az elérhető tökéletességgel végzi. Ha össze lehetne szedni leveleit, súlyos kötetek lennének ezek nemcsak mennyiségi, hanem minőségi mérték alatt is. Leveleit napokra, sőt hetekre terjedő kereső-, kutató-munka előzi meg. Minden kérdezősködő levélre ilyen előzmények után is, pontosan válaszol. Sokszor találkoztam vele, amikor egy-egy ilyen levéllel sze-

mélyesen a postára igyekezett, hogy a levélíró mielőbb megkapja a kért választ.

4. Kelemen Lajosnak ez utóbbi jellemvonása idézi fel előttünk azt a legszembetűnőbb jegyét: a szolgálatkészséget. Senki se fordulhat hozzá olyan kéréssel, amelyet elutasítana magától. Nemcsak levéltári, családtörténeti kérések teljesítésére vállalkozik azonnal, hanem sok embernek, barátainak és ismerőseinek, sőt ismeretlen ismerőinek is vállalja ügyes-bajos dolgai intézését. Valahányszor pedig városbemutatóra vagy műemlékek ismertetésére kéri, azonnal készen van a vezetésre. Az elmúlt években megtörtént, hogy ugyanazon napon három-négy csoportot vezetett végig a városon és lelkesen ismertette kincses Kolozsvár műmlékeit és figyelemreméltó alkotásait.

Szolgálatkészsége messze túlterjed szaktudománya területén, átfogja a társadalmi és kulturális élet minden síkját. Különösen példaadó az az önzetlen és hűséges szolgálat, amelyet az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület életében teljesített és teljesít mind a mai napig. A Múzeum-alapító Mikó Imre lelke él benne s ez a magyarázata annak, hogy csak nagyon kevesen vannak a Múzeum történetében, akik olyan hűséggel, akkora féltő szeretettel szolgálnák a Múzeumot is és a Múzeum-fenntartó egyesületet is, mint Kelemen Lajos. Bár a Múzeum kiváltképpen a szívébe van zárva, de más kulturális egyesületek és intézmények is különös gondjában vannak és tetterekészen vállalja azokért is a felelősséget. Egyháznak, az unitárius egyháznak alig van nálánál hűségesebb fia. Az egyház minden intézményéért, különösen a Kollégiumért minden áldozatra készen áll, még akkor is, amikor ő maga nélkülöz. Általában a szolgálatkészsége s ebből születő öröme elfedez benne minden bánjt, bánatot és szükségét. Ha fentebb megemlékeztünk nemes puritánizmusáról, hadd állapítsuk meg, hogy önként vállalt aszkézise mint egyik legfőbb ékessége ragyog egész alakján. Volt elég bánata, fájdalma, de nem tudták legyűrni, szívós szelleme felülkerekedett benne mindig s megmaradt mindig egész embernek.

5. Mőrt Kelemen Lajos egész ember, etikai értelemben. A legmostohább körülmények között is meg tudta őrizni jellemét minden egyoldalúságtól és főképpen minden kórságtól. Gondolkodás nélkül tudott lemondani mindig, minden körülmények között, minden olyan külső előnyről, amely külső értelemben vett boldogságát szolgálta volna. Kelemen Lajos igazi karakter, aki ragyogó példányképpé lehet sokak számára. Ha a karakter a kharasso igének a főnévi alakja s ha a kharasso annyit jelent mint élesen, tisztán bevésni, tehát olyan tiszta és éles körvonalakban jelentkező pecsétet készíteni, amelyet azonnal fel lehet ismerni, akkor elmodhatjuk, hogy Kelemen Lajos egész emberének oly tiszta és határozott körvonalú pecsétje van, amely mindig ugyanaz, minden körülmények között igazán ugyanaz. Ezért lehetett és lehet Kelemen Lajosra számítani minden igaz ügy szolgálatában.

Sajátos karakteréből következik, hogy ő igazán tud egyszerű ember lenni, aki el tud felejtkézni önmagáról, saját érdekeiről s tud kizárólagosan csak arra az ügyre nézni, amelynek szolgálatára vállalkozott. Magasan fenn tudja tartani és maga előtt tudja tartani azt az ügyet, amelyért él: az erdélyi magyar tudományosság és művelődés ügyét.

6. Az, amit Kelemen Lajosról elmondottunk, mind szeretetből és tiszteletből fakadt, mert Kelemen Lajost nem lehet nem szeretni és nem tisztelni annak, aki tud örvideni a nemes emberi tulajdonságoknak. És nem lenne annyira-mennyire is kész ez az arckép, ha nem mutatnánk reá még arra is, hogy Kelemen Lajos igazán emberszerető és ember-tisztelő ember volt mindig. Ha saját karaktere oly féltett kincse volt neki, a karaktert épenúgy tisztelte mindenkiben, akiben azt csak meg-sejtette. Ó lelki alkatában és jellemében viselte az igazi demokrácia minden alkotójegjét. Magával hozta a tiszta etikai értelmű demokráciát abban a nemes örökségben, amelyet marosszéki őseitől nyert. Nemzedékről-nemzedékre szállt ez s mint valami titokzatos csatornán át ömlött át ősi örökségképpen egyéniségébe s virágzott ki benne oly szépen, hogy ma, amikor hét évtized maradt el a háta mögött, boldogan állapíthatjuk meg, hogy nem hiába élt s óhajtjuk, hogy még éljen addig, míg fiatalos és munkárakész lelkében élő munkatervét, magas mértékének megfelelően meg tudja valósítani.

TAVASZY SÁNDOR